

KAKO SE SKRADIN OSLOBODIO OD PODLOŽNIŠTVA BRIBIRACA

Nada Klaić

Premda bi nam se na prvi pogled moglo činiti neobičnim da je na hrvatskom političkom području djelovala antička baština, ipak je primjer *Skradina* jedan od dokaza da su i Hrvati naslijedili neke antičke tradicije. Naime, administrativno-teritorijalna podjela Hrvatske o kojoj govori anonimni sastavljač 30. poglavlja u djelu *De administrando imperio* — mislimo na podatke o kraljevskim i banskim županijama — kao da se upravo u slučaju Skradina oslanja na starije stanje: Skradin koji je sastavni dio municipija Varvarije¹ nije — unatoč činjenici da je prema caru Konstantinu Porfirogenetu »utvrđeni grad« — sjedište županije. Slično vrijedi i za Karin koji također nije županija.

Prema tome, ostaje nam da zaključimo kako Skradin nije mogao naslijediti antičku političku podjelu jer je ni u antici Scardona nije imala. On i u srednjem vijeku osjeća taj nedostatak.

Međutim, i kršćanstvo vrlo jako utječe na formiranje političkih odnosa u mladim barbarskim državama koje su nastale na tlu nekadašnjeg Rimskog Carstva. Kršćanska organizacija je ostala i u srednjem vijeku i na njezinu se temelju gradilo dalje. I hrvatski je Skradin na tom temelju mogao izgraditi svoj civitet, da mu u odlučnom trenutku nije oteo prvenstvo Nin u kojem je sjedio hrvatski biskup. Teško je, dakako, reći zbog čega Trpimir ne obnavlja skardonitansku biskupiju, ali po svoj prilici je osnivanjem *nove biskupije* u mjestu koje nije imalo antičku tradiciju htio hrvatsku crkvu osloboditi od utjecaja bizantske Dalmacije. Taj je korak imao neugodne posljedice za hrvatskog biskupa. Kad se 925. godine pojavio kao ozbiljan protukandidat splitskom biskupu u borbi za metropoliju, nije imao mnogo izgleda na pobjedu, premda je uz njega stajao hrvatski vladar. Stoga, nipošto slučajno, najprije splitski sabor, a zatim i papa Lav VI nude ninskom biskupu Grguru — *skradinsku biskupiju*.²

No, čini se da ni ponovnu mogućnost da sjedne na obnovljenu skradinsku stolicu ninski biskup nije iskoristio. Možda mu se Skradin činio odviše neznatno naselje, i nije isključeno da je uskoro pošao u *Biograd* koji

će doskora postati prijestolnica hrvatskih vladara. U svakom slučaju, za vojne dužda Petra II Orseola prvi put se jednom hrvatskom gradu pruža prilika da se vještom politikom uzdigne do položaja koji su imale dalmatinske civitates. Dužd je Biogradanima izričito poručio: »si spontaneum famulicium et fidelitatem sibi iurare vellent, gratiam adipisci valerent«. ³ Opravdana je pretpostavka da je nagrada za položenu zakletvu vjernosti bila uz *priorat* i *biskupija*!⁴

Oslanjajući se na podatke arhidakona Tome, smijemo pretpostavljati da je Skradin došao do biskupije tek tada kad su Mlečani razrušili Biograd. »Cum autem belgradensis ciuitas destructa fuisset a Venetis, (belgradensis episcopus) mutauit sedem suam in Scardona«. ⁵ Biograd je razrušio dužd Dominik Silvio 1125. godine. Na područje nekadašnje ninske biskupije proširio se u međuvremenu, tj. nakon 928. godine, hrvatski biskup koji je nazočan i na saboru u Splitu 1074. godine. ⁶ Uostalom, borbe među biskupima oko granica dijeceza nisu se stišale još ni na saboru u Splitu 1185. godine, premda je nadbiskup Petar, koji je sabor i sazvao, ulagao velike napore da sredi odnose među biskupima. Ali, ni on sam nije baš bio zadovoljan s uređenjem novih biskupija (senjske i krbavske) jer su one formirane na njegovom području. Zato se na saboru više preporučivalo kako da se podijele područja, a manje se stvaralo konačne zaključke o granicama dijeceza. Ninski je biskup morao žrtvovati »pol Like« (medietatem Lice) u korist krbavskog, dok je skradinski biskup čvrsto branio, uz *Bribir*, i staro sjedište svojih predšasnika, dakle, »*Belgrad cum tota Sidraga*«. ⁷

Međutim, već se tada jasno vidi da Skradin, iako je biskupsko sjedište, *nije civitas!* Izuzetna pojava — jer su inače sva biskupska sjedišta civitates — do koje je došlo ne samo zbog neobičnog postanka skradinske biskupije, nego i zbog pomanjkanja vrhovne vlasti koja bi mogla gradu podijeliti civitet. Naime, hrvatski vladari, kao i oni barbarski vladari i vladarčići, nisu svojim prijestolnicama ni mogli ni smjeli podjeljivati neki izuzetan pravni položaj. Njihova su sjedišta bila, doduše, jače razvijena naselja od drugih — pogotovu zato jer su ujedno bila administrativna i crkvena središta — ali po pravnom su položaju bila jednaka drugima, »običnim« središtima. Ona su, dakle, *castra*, a nisu *civitates!* Tek kad na hrvatsko-dalmatinsko prijestolje dolazi novi »panonski vladar«, stvorila se mogućnost za hrvatske gradove da se povežu s novim vladarom i na taj način izjednače s dalmatinskim komunama. Ističemo da je nastala mogućnost, jer jedini grad kojemu to zaista polazi za rukom jest — *Nin*. Čini se da Ninjani dolaze do civiteta 1205. godine ⁸ zahvaljujući najviše zadarskoj nesreći, tj. onoj skupini zadarskih građana koja je za četvrtog križarskog rata potražila utočište u susjednom Ninu.

Ostali hrvatski gradovi — u prvom redu *Šibenik*, *Knin* i *Skradin* — ne nalaze, ali bez svoje krivice, put do Arpadovića. U njima tako čvrsto sjede hrvatski velikaši da su promjenu svoga pravnog položaja mogli očekivati ili od njih ili njihovim posredstvom. Od spomenutih hrvatskih gradova najteži položaj ima bez sumnje Knin, oko kojega se, zbog važnosti njegove utvrde, često vode žestoke borbe. Ali, kninski se biskup sve više pretvara od prvog velikaša u nekadašnjem hrvatskom kraljevstvu u skromnog premeta u hrvatskom zaleđu s još skromnijom dijecezom. Naselje pod utvrdom

nema također nikakve budućnosti jer je daleko od važnih trgovačkih središta na obali. Zato kad je najzad 1345. godine Ludovik prisilio Ivaniša Nelipčića da mu preda grad i utvrdu,⁹ kralj nije imao poseban razlog da tom gradu podijeli poseban pravni položaj. Tako Knin nije ni u XIV st. postao slobodni kraljevski grad. Ludovik je radije nobilitirao slobodne seljake na području kninske utvrde te je Knin otad vrlo važno sjedište nove, plemićke kninske županije, i takvim će ostati do pada pod tursku vlast.

Sličnu sudbinu kao Knin ima i *Klis*, ali je ne mogu imati *Šibenik* i *Skradin*, jer oba grada nakon uništenja Biograda postaju glavna hrvatska gradska središta u primorskom pojasu. Šibenik se već u doba Trpimirovića podigao do izvanredno važnog središta i zato mu bez sumnje neobično smeta što nema isti pravni položaj kao susjedni dalmatinski gradovi. Poznato je kako je šibensko svećenstvo u grčevitoj borbi za vlastitog biskupa prevarilo i samog papu.¹⁰ Napokon je posredstvom Jurja Bribirskog papa Bonifacije VIII »ukrasio« šibensko »selo« (villa) i podijelio mu pravo na katedralnu crkvu, biskupa i vlastitu biskupiju.¹¹ Šibenik se, prema tome, potpomognut najviše Bribircima, konačno 1298. godine izjednačio s ostalim civitates na obali.

Skradinu takav civitet ne treba. Ta on odavno ima dobro organiziranu biskupsku crkvu i prostrano područje. Ali, njegov »gospodar« je hrvatski velikaš koji ima od davnine nad gradom *određena prava*. Za njih doznajemo tek potkraj XIII st. kad su ta prava svedena na *običaj* (consuetudo) koji tek podsjeća na nekadašnji odnos grada prema javnoj vlasti. To su *službe* (servicia) koje su dužni građani vršiti prema *skradinskoj utvrđi* (quod dicte civitatis cives tenebantur ad castrum Scardone). Oni *čuvaju straže*, dužni su *obrađivati vlastelinske vinograde i oranice, nositi vodu u grad, obavljati podvoze* i »vršiti ostale uobičajene službe« (vigilias seu custodias servare, vineas et terras colere et aquam portare, itinera et alia servitia consueta facere).

Riječ je očito o *kmetskim službama* koje su u XIII st. doduše zastarjele, ali su rječito svjedočanstvo kako pravni život zaostaje za društvenim i gospodarskim. Valja doduše priznati da te nekad možda i teške dužnosti i stoljetne obaveze Skradinjana nisu za Bribiraca neka osobita kočnica za daljnji uspješni razvitak grada, ali djeluju izvan svake sumnje na građane ponižavajuće.

Međutim, da se ne bi stekao dojam kako je skradinska općina još u XIII st. neko kmetsko, dakle pretežno agrarno naselje pod skradinskom utvrdom, analizirajmo dalje *povlasticu* što je građanima izdaje *ban Pavao*, vrlo vjerojatno 1284. godine.¹²

Pošto su predstavnici građana¹³ — poslije ćemo neke od njih predstaviti — izrazili želju da se oslobode gorenavedenih službi te da »*budu slobodni* i da *uživaju građanske slobode*« (cupientes absolvi et esse liberi et frui libertatibus civilibus) i to za *svotu od 2000 libara godišnje*, ban Pavao im je izišao u susret i pristao na predloženu zamjenu. Za sve te službe plaćat će građani banu Pavlu samo 2000 libara!

Međutim, građani idu u svojim zahtjevima i dalje. Oni bi htjeli da im ban prepusti i *preostala vlastelinska prava* koja ima nad gradom. Zato ga

mole da im prepusti, i opet za *neznatnu svotu od 600 libara*, prihode *gradske mitnice* (pedagium portarum civitatis), *gradskog prava ribolova* (ribaria), *prihode općinske mesnice* (macellum), *lučke pristojbe* (arboragium porti) i *prijevoza u luci* (transitus barchanei). Ban pristaje i na to.

Na kraju ostaje kao *jedina stara obveza*, na koju predstavnici skradinske općine pristaju, da i dalje *dovoze drva u samostan sv. Elizabete* (u kojem je tada predstojnica Stanislava, sestra bana Pavla). Građani pristaju na to da će drva dovoziti 4 puta godišnje, i to 4 barke koje se u povlastici nazivaju »bastašice« (bastassizas).¹⁴

Prema tome, skradinska je općina *vrlo jeftino*, za samo 2600 libara godišnje ne samo kupila svoju »slobodu«, nego i došla u posjed najvažnijih općinskih prihoda. Da je cijena slobode bila zaista mala, pokazat će podaci iz oporuke najodličnijeg tadašnjeg skradinskog građanina Ljubavca.

Pavlova povlastica je zanimljiva i zato jer je dragocjeno svjedočanstvo o uređenju skradinske komune u drugoj polovini XIII st. Komuna je, mogli smo razabrati, potpuno razvijena i izgrađena, tako da se u njezinoj gospodarskoj strukturi uopće ne osjeća zaostalo pravno stanje u kojem se ona u to vrijeme još nalazi. Skradin ima tada iste one općinske ustanove koje nalazimo i u najrazvijenijim dalmatinskim komunama.

Do sličnog nas zaključka vode i rijetki podaci o tadašnjem *skradinskom društvu*. Jedan od najodličnijih Skradinjana jest tada, kako je spomenuto, *Ljubavac Bratodružev* (ego Glubauç filius Bratodrussi)¹⁵ koji obavlja čast skradinskog *suca*. On je, na primjer, kao najistaknutiji građanin predstavnik skradinskih sudaca, vijeća i općine u miru što su ga 1294. godine Bribirci sklopili s Mlečanima.¹⁶ Nije neopravdana pretpostavka da je ban Pavao upravo na njegovu molbu oslobodio grad od kmetskih dužnosti. Ljubavčevu političkom položaju odgovara i primjereno bogatstvo. Kad, na primjer, ban Pavao dotira imanjima crkvu Sv. Ivana koju je zajedno sa svojom ženom Uršom sagradio u Skradinu, onda, među ostalim, kupuje i od Ljubavca mlin za 150 dukata.¹⁷ O Ljubavčevu bogatstvu svjedoči i *oporuka* koju je načinio već 1280. god.¹⁸ Poput pravoga *patricija*, i on ima svoj *pečat* (cum sigillo meo Glubauci) kojim pečati svoju oporuku što je sastavlja u Zadru. Uostalom, njegovu naobrazbu pokazuje slobodan stil u kojem piše testament ne držeći se ropski uobičajenih formula. On sastavlja, kako priznaje, oporuku zato jer ne zna kad će umrijeti, ali i zato da nakon njegove smrti ne nastanu sporovi oko imanja. Određujući za nasljednike svih pokretnih i nepokretnih dobara sina *Radoslava* i kćer *Radoslavu*, naređuje im da imanja podijele »inter se secundum statuta ciuilia ciuitatis Jadre«. Zanimljivo je kako opravdava dva legata dvjema skradinskim crkvama: Sv. Mariji daje 100 libara koje je crkvi ostavio još njegov otac, a Sv. Ivanu daje, uz 100 libara, i crkvene zemlje koje je dotad nepravедno držao! Prema majci, koja je još živa, i prema ženi *Bratoslavi* nije odviše darežljiv; objema ostavlja samo po 200 libara, koliko dobivaju i siromasi, dok će svaka od tri njegove sestre primiti nakon njegove smrti po 100 libara. Oporuku završava riječima: »Hec omnia ego Glubauç filius Bratodrussi manu mea propria scripsi et confeci«. Šteta što se oporuka sačuvala samo u prijepisu ninskog kaptola jer bismo inače imali, da je pred nama original, potpunu sliku o »pismenosti« ovoga skradinskog patri-

cija koji odlično poznaje ne samo latinski jezik, nego i zadarske statute. I to prije nego što je zadarsko statutarno pravo popisano.

Očev položaj zadržali su i sinovi *Radoslav* i *Juraj* (koji se očito rodio nakon 1280. g.) koji su osobito privrženi Veneciji. Stoga ih dužd 1313. godine nagrađuje *mletačkim građanstvom!* Za obojicu je određeno: »sint de cetero Veneti cum suis heredibus«. ¹⁹ Radoslavova je povlastica ponovljena 1321. kad mu je priznat položaj odabranog mletačkog građanina (in dilectum et honorabilem civem et Venetum nostrum, verum et perfectum recepimus atque recipimus, et Venetum et civem nostrum honorabilem fecimus et facimus). ²⁰ Radoslav je bez sumnje činio i neke usluge Veneciji, jer je dužd zapovjedio svim svojim činovnicima u Dalmaciji da ga zaštićuju. ²¹ Duždeva je ljubaznost, dakako, proračunata: on se nada da će Radoslavovom pomoći doći do grada jer se oko 1322. godine spremaju i hrvatski Šibenik i dalmatinski Trogir da prijeđu pod mletačku vlast. Skradin je ipak ostao vjeran Bribircima.

Budući da je Skradin do sredine XIV st. *bribirski grad*, Bribirci postavljaju u njemu *svoga kneza*. Poznat je, na primjer, knez Domald kojega ban Pavao šalje kao poslanika u Napulj. ²²

Spomenuti podaci o skradinskoj općini na prijelazu u XIV stoljeće, premda su rijetki, dovoljno jasno ocrtavaju način na koji je prastaro hrvatsko naselje na mjestu antičke Scardone postepeno izrastalo u malu komunu koja se po svom političkom položaju, po društvenom sastavu i gospodarstvu mogla i smjela staviti uz bok svojih bogatijih susjeda. Premda je Skradin naselje koje pripada hrvatskom velikašu, skradinska općina ima *vlastite predstavnike vlasti — suce i gradsko vijeće* — koji se, po svoj prilici, biraju među najodličnijim građanima. Tako je to i u ostalim gradovima na obali i u unutrašnjosti.

Ljubazna politika Venecije prema Ljubavčevim sinovima, o kojoj smo sprijeda govorili, nije odlučna za ocjenu *bribirske politike prema Skradinu*. Naime, nema sumnje da se ban Pavao sa svojom braćom i sinovima mogao i drugačije odnositi prema gradu. On se mogao poslužiti svojim vlastelinskim pravom i ne dopustiti otkup od podložništva. Ili, Pavao je mogao zahtijevati mnogo veću otkupnu svotu. Najzad, krčki knezovi koji su se u to vrijeme zahvaljujući duždovima prometnuli u gospodare na krčkom otoku, iskorištavaju svoj položaj na sasvim drugačiji način. Oni nastoje potisnuti općinske činovnike, posebice suce, prisvajaju općinske pašnjake i šume, otimaju životinje itd. Ban Pavao, naprotiv, misli na to kako će vlastitim sredstvima podići grad koji je izabrao kao svoje najomiljenije sjedište. Čini to, dakako, na način koji odgovara duhu vremena, to jest, on gradi crkvu i bogato je dotira. ²³ Kad ga je dakle »nobilis vir Lubauč« molio u ime svojih kolega i čitave općine da im učini uslugu, ban nije oklijevao. Poslao je svoga viteza Purcija i u skradinskoj kaptolskoj crkvi Sv. Marije sklopljen je gore spomenuti »pactum«. Pri sklapanju su toga »ugovora« prisutni, uz skradinskog biskupa Damjana, i Pavlovi vitezovi vojvoda Nelipac i Budislav Kurjaković, koji će poslije igrati vrlo značajnu ulogu u političkom životu Hrvatske. Isprava je zapečaćena ne samo pečatom skradinskoga kaptola, nego i »cum sigillo communitatis Scardone«, ²⁴ pa je tim ovjerovljenjem još jednom potvrđen samostalan politički položaj skra-

dinske općine. Ona, doduše, nije dovoljno bogata da unajmi i plaća vlastitog notara, ali se služi okruglim voštanim pečatom na kojem je lik Bl. Djevice Marije, a koji je po svojoj prilici »posudila« od kaptola.

U prilogu donosimo ispravu skradinske općine o prodaji »polipe« iz 1303. godine. Ona je također dragocjeno svjedočanstvo o općinskom uređenju jer ispravu izdaju skradinski suci i vijećnici. Datirana je, dakako, »temporibus domini nostri incliti Pauli bani, egregij comitis nostri Mladini junioris et venerabilis in Christo patris Nicolaij, episcopi scardonensis«. Ne iznenađuje nas da na prvom mjestu među svjedocima nalazimo — Ljubavca!

Valja na kraju istaći posebno i to da je Pavlova povlastica Skradinjanima očit protudokaz pristranoj ocjeni Bribiraca što je daje splitski kroničar Miha Madijev. Za nj su bribirski knezovi samo — tirani.²⁵

Čini se da ne bismo smjeli smatrati slučajnim *pokret* — da ga tako nazovemo — što nastaje u *skradinskoj crkvi* u isto vrijeme kad se općina oslobađa od kmetskih dužnosti. Podaci o tom »pokretu« su dosta rijetki, ali ipak dopuštaju uvid u problem. Glavna ličnost koja je po mišljenju Rima skrenula s pravoga puta jest dominikanac *Galvan* (papa ga zove frater Galvanus Dalmatinus), kojega je vjerojatno njegov predstojnik tužio još u početku 1283. godine u Rim papi Martinu IV. Galvan je, unatoč izričitoj zapovijedi apostolske stolice i bez svoga reda, *prihvatio biskupsku čast!* Papa se zato obraća zadarskom nadbiskupu Lovri upozoravajući ga da se Galvan »provisioni seu electioni de ipso ad episcopatum Scardonensem facte contra inhibitionem et decretum huiusmodi temere consentire presumpsit«. I da se ne bi uzoholio, papa doslovno kaže: »ne igitur dictus Galvanus de tante ambitionis excessu valeat gloriari« — neka zadarski nadbiskup najprije ispita što je istina i, dozna li da je zaista tako, *neka ga skine s časti* (ab officio beneficioque suspendas). Neka to učini i u slučaju ako ga je netko u međuvremenu posvetio za biskupa. Čim ga skine, neka ga pošalje k njemu u Rim da ondje dobije što je zaslužio.²⁶

Međutim, Galvan nije bio baš tako poslušan redovnik i nedužan prijestupnik kako je to papa mislio. Još 1284. godine on je na svojoj stolici, bez sumnje *potpomognut i svjetovnom vlasti*. Ona mu je, kako papa Martin IV i sam priznaje, pomogla da se popne na biskupsku stolicu (quod idem per potencie secularis abusum in predicta ecclesia fecerit se intrudi).²⁷

Zadarski nadbiskup Lovre je doduše još 1283. godine, kako mu je papa naredio, pozvao Galvana na odgovornost i zatražio od njega neka mu pokaže svoje pravo (ius suum, si quod habere se crederet ostensurum) ili bar ispravu kojom bi dokazao da je razriješen redovničkog zavjeta (si quas litteras super absolute... haberet). Vrlo je karakteristično da se ni sam zadarski nadbiskup, niti bilo koji njegov poslanik nije usudio poći do samoga Galvana u Skradin (cum ad ipsum Galvanum ex iusto metu nuncius aliquis accedere non auderet), što je nov dokaz da iza neposlušnoga prelata stoji *ban Pavao* koji ga štiti.

Nos p[ro]p[ri]i n[ost]ri d[omi]ni temporib[us] d[omi]ni n[ost]ri i[n] d[omi]ni pauli b[ea]ti
 Eggi[us] comit[is] n[ost]ri m[ag]istri iunioris et d[omi]ni p[ro]p[ri]i
 Nicolay ep[iscop]i scardoni Nos p[ro]p[ri]i d[omi]ni et l[ib]er[us] i[n] d[omi]ni
 n[ost]ri cu[m] g[ra]t[ia] salutis et caritate scardoni Sig[is]framo d[omi]ni
 p[ro]p[ri]i ex p[ar]te p[ro]p[ri]i d[omi]ni i[n] spectu[m] meo[n]e com[un]i
 q[ui] g[ra]t[ia] salutis cora[m] nobis iuramentu[m] filij d[omi]ni p[ro]p[ri]i cu[m] p[ro]p[ri]i
 don[ati]o[n]e vna voce et ore[m] g[ra]t[ia] salutis et p[re]senti d[omi]ni d[omi]ni
 vna sua polipe cu[m] cu[m] ex vna p[ar]te et vna p[ar]te i[n] d[omi]ni
 h[ab]it[us] i[n] longitudo[m] d[omi]ni et n[ost]ri cubitos i[n] d[omi]ni p[ro]p[ri]i
 archidiaconi filio d[omi]ni d[omi]ni d[omi]ni g[ra]t[ia] salutis p[ro]p[ri]i
 quae l[ib]e[r]a d[omi]ni p[ro]p[ri]i p[ro]p[ri]i p[ro]p[ri]i q[ui] p[ro]p[ri]i cu[m] cu[m] suis p[ro]p[ri]i
 et scardoni ex parte cora[m] p[ro]p[ri]i ex parte i[n] p[ro]p[ri]i et m[ag]is
 de d[omi]ni iudicis p[ro]p[ri]i q[ui] p[ro]p[ri]i cu[m] loco p[ro]p[ri]i i[n] n[ost]ri
 n[ost]ri iuramento p[ro]p[ri]i obligant et sup[er] se suscipiunt d[omi]ni
 defendere cu[m] suis h[ab]it[us] et p[ro]p[ri]i eide[m] michaeli et eius h[ab]it[us]
 et p[ro]p[ri]i p[ro]p[ri]i sup[er] se et cu[m] bona sua iudicis amodo et i[n] antea
 liceat eide[m] michaeli p[ro]p[ri]i p[ro]p[ri]i cu[m] suo loco et cu[m] lib[er]e h[ab]it[us] p[ro]p[ri]i
 tuo p[ro]p[ri]i d[omi]ni d[omi]ni et n[ost]ri i[n] d[omi]ni ad d[omi]ni uoluntate alienae
 n[ost]ri obstantis et i[n] d[omi]ni actu[m] est hoc et firmate cora[m] h[ab]it[us] v[est]ris
 vocatis et rogatis iudicia libat[us] causa[m] totius d[omi]ni d[omi]ni
 georgio fr[at]ri n[ost]ri et d[omi]ni filio d[omi]ni calix q[ui] p[ro]p[ri]i
 iuramentu[m] testam[ent]u[m] et p[ro]p[ri]i firmate p[ro]p[ri]i p[ro]p[ri]i ad p[ro]p[ri]i
 d[omi]ni p[ro]p[ri]i d[omi]ni Sig[is]framo n[ost]ri d[omi]ni d[omi]ni d[omi]ni
 Datu[m] Scardoni Anno d[omi]ni m[ille] cccc[us] p[ro]p[ri]i

Slika potvrde o prodaji »polipe« iz 1303. g. koju izdaju skradinski suci i vijećnici
 (JAZU, DIPLOMATA A. 1303)

Galvan ipak šalje nadbiskupu u Zadar svoga zastupnika i on predaje *prosvjed* (procurator eiusdem Galvani ...voce[m], licet frivole appellationis emisit), ali ga nadbiskup nije htio uvažiti i zato je *Galvana izopćio*. Izopćenje je proglasio u crkvama svoje, dakle, zadarske dijeceze budući da se, kako je već gore rečeno, nitko nije usudio poći do izopćenoga biskupa.

Premda je zadarski nadbiskup dao Galvanu nov rok da pođe pred papu, on se nije odazvao, tako da je Martin IV u travnju 1284. godine potvrdio izopćenje.²⁸

Prema tome, skradinski biskup kojemu je do biskupske stolice pomogao ban Pavao, ne smatra potrebnim da siđe s nje samo zato što nije prije izbora za biskupa imao dopuštenje svoga reda i Rima da se može natjecati za biskupa.

Nové vijesti o skradinskom biskupu potječu tek iz 1293. godine, i zato ne znamo kako se dugo Galvan uspio održati na stolici. Uostalom, možda upravo na nj misli splitski nadbiskup Ivan kad piše 1293. pismo u Skradin. Sigurni u to ne možemo biti jer je pismo adresirano »venerabili fratri domino N. per eandem (sc. diuinam misericordiam) episcopo Scardonensi«.²⁹

No, nije ni toliko bitno je li tada skradinski biskup Galvan ili netko drugi; odlučan je *razlog* zbog kojega se splitski nadbiskup odlučio pisati skradinskom biskupu. On mu piše ovo: premda je prošlogodišnji splitski koncil pod prijetnjom globe od 500 libara zabranio da se »bilo koji od naših sufragana usudi na štetu drugoga (sufragana) svećenika druge biskupije sufricirati na svete ređove ili dijeliti druge crkvene i biskupske sakramente — nego neka bude zadovoljan u granicama svoje biskupije« — on, skradinski biskup je tu zabranu prekršio. Naime, tužio ga je splitskom nadbiskupu Ivanu trogirski biskup Grgur tvrdeći da *posvećuje šibenske svećenike*, da na šibenskom području dijeli *potvrdu*, da *pokrštava* i obavlja i druge sakramente na veliku njegovu štetu.³⁰ Budući da se skradinski biskup branio govoreći da sve to čini po zapovijedi i ovlasti splitskog nadbiskupa,³¹ trogirski je biskup, razumije se, napao samoga nadbiskupa Ivana.³² A ako se dobro sjećate — piše nadbiskup Ivan dalje skradinskom biskupu — »kad ste nedavno u društvu bana Pavla zbog toga slučaja došli k nama«, morali smo slušati teške tužbe Trogirana i SPLICANA.³³ Zbog svega toga smo, kaže nadbiskup Ivan, zburnjeni i žalosni te vam na molbu mnogih sufragana zapovijedamo da to više ne činite ne želite li upasti u predviđenu kaznu i izgubiti našu milost.³⁴

Za problem o kojem ovdje raspravljamo nije odlučno kako se zvao skradinski biskup kojemu nadbiskup Ivan piše spomenuto pismo. Nakon nadbiskupova *prijekora*, ali *ne i izopćenja*, nije više tajna tko skradinskoj crkvi pomaže da se proširi i na šibenski teritorij. Ban Pavao je bez sumnje od početka, tj. od »otkupa« Skradinjana, stajao na strani građana i biskupa i zahvaljujući njemu biskup je oko deset godina obavljao poslove trogirskog biskupa na šibenskom području.

Stječe se dojam da skradinski biskup nije ni 1293. godine poslušao splitskog nadbiskupa, ali su njegove »zloupotrebe« morale prestati najkasnije 1298. godine kad je papa Bonifacije VIII, kako smo spomenuli, imenovao prvog šibenskog biskupa.³⁵ Papa je to učinio na molbu Pavlova brata

Jurja I Bribirskog i napuljske kraljice Marije, pa je očito da je skradinski biskup našao u Jurju Bribirskom većega protivnika nego što mu je bio sam papa.

Zato se moramo pitati nije li ovakav po Skradin nepovoljan razvitak crkvenih prilika uvjetovan i *neslaganjem* između *bana Pavla* i njegova brata *Jurja*? Jer je iz naslova što ga splitski nadbiskup 1293. godine nosi jasno da se dalmatinsko-hrvatski metropolita počeo nazivati i *slavonskim primasom*! U njegovoj intitulaciji u gore spomenutom pismu skradinskom biskupu stoji da je Ivan »*tocius Dalmatie, Chroacie Sclauonieque primas*«!³⁶ Teško je povjerovati da je splitski nadbiskup mogao uzeti naslov *hrvatskog primasa* bez znanja i odobrenja bana Pavla. Prema tome, sve upućuje na zaključak da su i ban Pavao i splitski nadbiskup pomagali skradinskog biskupa Galvana (i njegove nasljednike) u nastojanju da se prošire na šibenski teritorij i tako da na račun trogirskog biskupa povećaju svoju dijecezu.

Međutim, činjenice koje smo iznijeli navode i na zaključak o borbi braće Pavla i Jurja za gradove-ljubimce. Ban Pavao je bio tako dugo jači dok knez Juraj nije uz pomoć napuljskog dvora pridobio za sebe i svoj grad Šibenik papu Bonifacija VIII. Tada se i ban Pavao morao povući, a njegov se štićenik vratio u prastare granice svoje dijeceze.

B I L J E Š K E

¹ N. Klaić, Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku, Zagreb 1971, str. 286—288, bilj. 59.

² N. dj., str. 301 i d.

³ F. Rački, Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia, MSHSM VII, 1877, str. 427.

⁴ N. Klaić, n. dj., str. 328—329 i 355—357.

⁵ F. Rački, Thomas Archidiaconus: Historia Salonitana, MSHSM XXVI, 1894, str. 44—45.

⁶ N. dj., str. 53.

⁷ T. Smičiklas, Codex diplomaticus regni CDS, Sv. II, str. 193.

⁸ CD III, str. 50—52.

⁹ Vidi o tome opširnije N. Klaić, Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku, Zagreb 1976, str. 598 i d.

¹⁰ N. dj., str. 434—435.

¹¹ CD VII, str. 304—305.

¹² Pomutnju o godini izdavanja povlastice unosi podatak u eshatokolu o pontifikatu pape Benedikta koji je bio papa 1303—1304. g. Taj se podatak ne slaže s godinom navedenom u datumu jer je ondje zapisana godina 1284 (CD VIII, str. 77). Budući da vjerujemo kako je podatak o papi Benediktu zabuna, slažemo se s Lucijem koji je ispravu datirao 1284. godinom. Smičiklas ju je, naprotiv, stavio u 1304. godinu.

¹³ Vidi njihov popis u bilj. 14.

¹⁴ Donosimo najvažniji dio teksta Pavlove povlastice:

»Nos capitulum universum cathedralis ecclesiae beatae Mariae virginis de Scardona significantes memoriae commendamus universis quibus expedit praesentem paginam inspecturis, quod accedentes ad nostram praesentiam *viri*

nobiles cives Scardonae, videlicet *Lubavac* filius quondam Bratodruzzi, *Cosma* et *Michael* filii quondam Dobrosii cognomento Tuardouh, *Pribinus* et *Bosanus*, *Berislavus*, *Dominicus*, *Laurentius* et *Zune* pro parte sua suorumque civium omnium Scardonae, pro parte vero altera nobilis vir nomine *Purthio* quondam Streimeri in persona domini bani Pauli tanquam per pactum, pro eo, quod dictae civitatis cives tenebantur ad castrum Scardonae in quibusdam servitiis, videlicet vigiliis seu custodias servare, vineas et terras colere et aquam portare, itinera et alia servitia consueta facere.

His et aliis cupientes absolvi et esse liberi et frui libertatibus civilibus, convenerunt cum praefato domino bano et se obligaverunt eidem annuatim et in perpetuum solvere duo millia librarum, et pro pedagio portarum civitatis eiusdem, pro piscaria, pro macello et pro arboragio porti et pro transitu barchanei librarum 600 venetorum paruorum.

Item, iidem viri nobiles obligaverunt se in perpetuum facere conducere monasterio sanctae Elisabeth, ubi deget domina Stanislava santimonialium, soror dicti Pauli bani, et hoc necessitate ipsarum dominarum et capellanorum eorundem de lignis quatuor vicibus in anno: in festivitibus videlicet omnium sanctorum, in nativitate domini, in carnisprivio et pentecoste, omni vice quatuor barchas vulgariter dictas bastassizas.

¹⁵ CD VI, str. 353.

¹⁶ *Š. Ljubić*, Listine I, str. 186.

¹⁷ CD VII, str. 334.

¹⁸ CD VI, str. 352—353.

¹⁹ Listine I, str. 272.

²⁰ N. dj., str. 324.

²¹ N. dj., str. 324—325.

²² CD VII, str. 217.

²³ CD VII, str. 331—336.

²⁴ Listine I, str. 186.

²⁵ *N. Klaić*, n. dj., str.

²⁶ CD VI, str. 426.

²⁷ CD VI, str. 475.

²⁸ Na kraju pisma piše papa zadarskom nadbiskupu ovo: »Fraternitati tue per apostolica scripta mandamus, quatinus eundem Galvanum, non obstante appellatione predicta, quam frivolam reputamus, excommunicatum a nobis ob causam predictam in locis, de quibus videris expedire, denuntias et facias per alios publice nuntiari et nichilominus ipsum ex parte nostra per te vel per alium citare procures...«. Ako Galvan za tri mjeseca ne dode k papi, »nos — piše papa — ad privationem seu amonitionem ipsius ab ecclesia supradicta et alias etiam contra eum, prout facti qualitas suggeret et iustitia suaserit, procedemus«.

²⁹ CD VII, str. 139.

³⁰ CD VII, str. 139. »Testante sacro concilio anno preterito in Spaleto celebrato ordinasse ac firmiter precepisse recolimus, quod nullus suffraganeorum nostrorum in preiudicium alterius clericos alterius diocesis ad sacros ordines promouere aut alia ecclesiastica et episcopalia sacramenta ministrare presummat sub pena quingentarum librarum, sed sue diocesis finibus sit contentus, quod perceptum et tam salubre statutum venerabilis frater noster G., dei gracia Traguriensis episcopus... vos infregisse grauter nobis est conquestus, dicens vos Sibenicensis clericos ad sacros ordines promouisse ac eis crisma contulisse nec non baptismum paruulorum ac alia sacramenta ecclesiastica et episcopalia celebrasse in sui preiudicium et grauamen«.

³¹ »excusantes uos omnia supradicta nostro mandato et auctoritate fecisse«.

³² »hanc totam suam querimoniam nobis impingendo et contra nos conuertendo plurimum nobis, quin potius supra modum debitum extitit infestus et molestus tamquam grauter sauciatus et afflictus«.

³³ »Et si bene recolitis, cum nuper in societate Pauli bani ad nos accessistis super eodem facto, non solum a Traguriensibus, sed etiam a Spalatensibus

grauissimas lamentaciones et terribiles conquestiones in presencia domini potestatis Spalatensis et omnium nobilium Spalatensium non absque magno nostri cordis dolore et multi certaminis agone opposita etiam contra nos rigida, aspera, dura et molesta appellacione audiuius.

³⁴ »Super quibus omnibus grauiter afflicti et perturbati ad instanciam et preces multas omnium suffraganeorum nostrorum... taliter uestre fraternitati scribimus... et precipimus et precipiendo mandamus, quatenus in antea sicut gratiam beati Dompnii et nostram caram habetis et dicti concilii penam uultis effugere, supradicta nullatenus atemptetis et im (!) predictis nullatenus excedetis, alioquin indignationem beati Dompnii et nostram ac supradicti concilii penam, si contra feceritis, procul dubio incurretis.

³⁵ CD VII, str. 304—305. Zadarski i splitski nadbiskup dobivaju, među ostalim, i zadatak da odrede područje šibenske crkve, ali »sine alicuius preiudicio«. Čini se da je ova formula o nenanošenju štete drugome suviše dodana jer je jasno da se šibenska biskupija mogla izdvojiti samo na račun trogirске. Jurjevo pomaganje Šibenika i šibenske crkve nije neobično, on je knez u oba grada, to jest u Šibeniku i Trogiru, a šibenski su mu građani u to vrijeme mnogo privrženiji nego Trogirani.

³⁶ CD VII, str. 139.

HOW SKRADIN LIBERATED ITSELF FROM THE SUPREMACY OF THE PRINCES OF BRIBIR

by Nada Klaić

By using the example of Skradin, the author discloses how the princes of Bribir deliberately aided Croatian cities to obtain their civil liberties. Thus Prince Paul of Bribir, the civil governor of Croatia and Dalmatia had, probably in 1284, permitted the inhabitants of Bribir — against an annual tax of only 2,600 livres — to buy themselves off their condition of servitude, towards the lord and to administer themselves the most important revenues of the commune.